

Foto Thomas Eckered

Foto ur Svea ingenjörregementes historieverk (1992)

*”Garnisonsminnen berättar 9” handlar denna gång om Svea Ingenjörregemente under dess tid på Frösundavik.
Författare Dag Eckerberg*

NÅGOT OM FRÖSUNDAVIK OCH ING 1 - av Dag Eckerberg

Bakgrund och allmän beskrivning

Området som i dagsläget benämns Frösundavik har ett rikt kulturhistoriskt innehåll och ett mycket naturskönt läge, intill Brunnsviken och mellan Hagaparken i söder och Ulriksdal i norr. Området ingår också i Nationalstadsparken. Den naturliga kopplingen till Frösunda-gårdarna i väster är emellertid sedan drygt femtio år avskuren av den ständigt växande och högtrafikerade Uppsalavägen.

Brunnsviksområdet präglas trots samhällsutvecklingen alltjämt av den bebyggelse och kulturmiljö som skapades under slutet av 1700-talet, då Gustav III anlade Haga. Personerna i kungens bekantskapskrets bebyggde Tivoli, Frescati, Albano och Bellevue. Även torpen Annelund och Frösundavik under gården Lilla Frösunda bebyggdes ståndsmässigt under denna tid.

Herrgården Foto Thomas Eckered

Frösundavik förvärvades 1809 av grosshandlaren Nils Settervall, som lät uppföra eller ombygga den ännu bevarade huvudbyggnaden i stram empirestil. Framför byggnaden åt norr fanns vid denna tid en halvrund planterad gårdsplan med utsikt över Brunnsvikens norra del samt en för tiden typisk s.k. engelsk park. Efter Settervalls död 1819 kom egendomen samt även Annelund med relativt korta intervaller övergå mellan olika framgångsrika personer och blev en av medelpunkterna för det muntra sällskapsliv som mer förmögna stockholmare förde runt Brunnsviken. Mellan 1877 och 1904 ägdes Frösundavik av regementsläkaren vid Svea Livgarde Edvard Pettersson.

Annelund. Foto från Solna stads hemsida

Nämnas kan också att den svenska gymnastikens fader Per Henrik Ling och dennes änka ägde Annelund mellan 1822-1846. Lings gymnastikhus finns kvar vid huvudbyggnaden och han ligger själv begravnen på en särskild gravkulle i den nordvästligaste delen av området

Det militära Stockholm

Ladugårdsgärdet hade sedan 1600-talet använts som militär övningsplats och under de tidiga Bernadotterna utvecklades sommarövningarna på platsen till ett bländande skådespel. Det sista "storlägret" anordnades visserligen sommaren 1867 men även därefter förekom större övningar i området. Under slutet av 1800-talet minskade emellertid betydelsen samt användbarheten av Gärdet för militära övningar för skarpskjutning, bl.a. på grund av bättre vapen och krut, samtidigt som Stockholms stad och även staten ansåg att området kunde tas i anspråk för bostäder och industrier. Sveaartilleriet skarpskjutningar flyttades visserligen redan 1883 till Marma, sydost om Gävle, men artilleristerna samt de tre livgardena och dragonerna använde alltjämt Gärdet och de i huvudsak obyggda delarna av södra och norra Djurgården för övningar av olika slag. Skjutbanor anlades också, vid Kaknäs samt vid Stora Skuggan.

Järvafältskommissionen

I början av 1900-talet togs principbeslut att garnisonsförbanden på sikt skulle flytta ut från innerstaden samt att övningsverksamheten också skulle flytta. Den år 1905 bildade Järvafältskommissionen fick i uppdrag att lösa frågorna. Kommissionen hade i uppdrag att köpa upp mark och gårdar inom ett område som sträckte sig från Järva och Frösunda i Solna i sydöst till Stäket i nordväst. Redan första året köptes bl. a. Lilla Frösunda gård. Frösundavik hade emellertid 1904 förvärvats av en direktör Erik Johansson, som började projektera för en villastad och lät avstycka 62 tomter. Några var sålda och bebyggda och direktör Johansson ville inte sälja till erbjudet pris, varför kommissionen först 1917 kunde förvärva området. Annelund som ägdes också en Johansson, måhända densamme och verkar också ha förvärvats av staten runt 1917.

”Provvillan” Höglunda Foto Thomas Eckered

Militären till Frösundavik-Frösunda

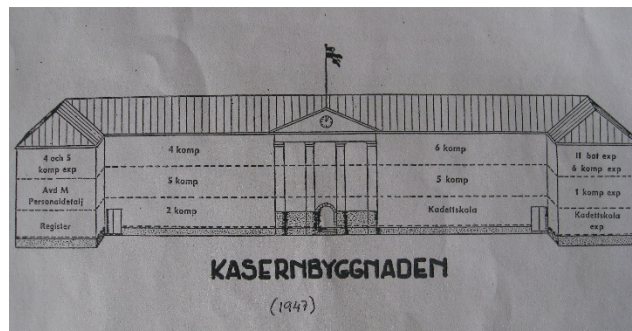
I 1914 års härordning (försvarsbeslut) beslutades bl.a. att Svea ingenjörkår, Ing 1, och Fälttelegrafkåren, Ing 3, skulle flytta från Kungsholmen till Frösundavik respektive Lilla Frösunda. På Lilla Frösunda hade Fälttelegrafkåren sedan 1909 bedrivit viss verksamhet. Uppdraget att rita kaserner och andra byggnader för dessa två förband, samt för det samtidigt beslutade Norrlands ingenjörkår i Östersund, gavs till chefsarkitekten vid Fortifikationens ritbyrå Erik Josephson. Denne var en framstående arkitekt med en rad militära etablissemang och många kända byggnader på sin meritlista. Josephson hade bl.a. ritat Livgardets till häst kaserner vid Lidingövägen, Göta artilleriregementes vid Kviberg och Smålands artilleriregementes i Jönköping. Bland hans civila produktion kan nämnas Svenska Handelsbankens huvudkontor vid Kungsträdgården, Grand Hotel i Saltsjöbaden, Djurgårdsbron samt de tre kraftverken i Trollhättan, Porjus och Älvkarleby.

De tre av Josephson ritade kasernförslagen uppvisar stora likheter vad gäller stilen och bygger på principen av en bataljonskasern samt komplementbyggnader. Byggnaderna har ett nyantikt formspråk, s.k. 1920-talsklassicism. De är av tegel och slätputsad, med lisener, och har dubbla sidoflyglar, mittflygel och mittrisalit. Samtliga fasader har frontespis och taket har takkupor. Till följd av besparingskrav var det enda kasernområde som uppfördes det för Svea Ingenjörkår på Frösundavik. Det finns dock en uppgift om att schaktningsarbeten för en bataljonskasern även för Fälttelegrafkåren hann påbörjas innan kontraorder gavs.

Dispositionen m.m. på Frösundavik

I Frösundavik kom herrgårdens läge och infartsalléns sträckning vid sidan av områdets topografi att bestämma dispositionsplanen för området. Den stora kasernbyggnaden placerades så att den gamla herrgårdsallén leder fram till den. I övrigt uppfördes kanslihus med officersmäss, matsals- och köksbyggnad, sjukhus, marketenteri- och mässbyggnad, vinter- och sommarstallar, ridhus, exercishus, minörbyggnad samt vakt- och arrestbyggnad. Därtill uppfördes verkstadsbyggnader, bad- och tvättinrättning samt förråd av skilda slag. Några förråd flyttades från kårens tidigare kasernområde *Jaktvarvet* på Kungsholmen och ett hämtades från

Västmanlands trängkår, efter dess indragning 1927. Senare tillkom bl.a. garage och biograf. Förutom rivningen av några villor där kasernen skulle uppföras togs tidigare bebyggelse om hand, vanligen som bostäder för befäl och med Annelund som regementschefboställe. Herrgårdsbyggnaden utnyttjades för tygavdelningens expeditioner, för dagofficer samt för bostäder. Den mittersta av de tre villorna söder om kasern är från tiden före kårens inflyttning medan de två andra uppfördes som befälsbostäder inför inflyttningen.

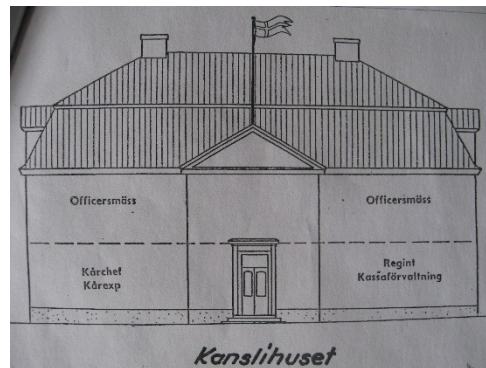
Svea ingenjörkår flyttade den 30 november 1922 in på Frösundavik. Den samma år färdigställda bataljonkasernen har en front på 112 meter och med kortare flyglar på baksidan. Den är i tre våningar och avsedd för sex kompanier, med två på varje våningsplan. I varje kompanikorridor fanns fem logement, vardera för 14 man, kompaniexpedition, furirsrum, rustkammare samt tvätt- och duschrum. I sidoflyglarna fanns bostäder för kompaniadjutanter samt tre logement för totalt 32 man. Trots att den byggdes åren 1917-1922 var kasernen omodern redan när den ritades. Varmvatten saknades och endast ett wc fanns för varje kompani. Detta var tillgängligt endast mellan tystnad och revej. Torrtoaletter fanns bakom kasern. Uppvärmningen skedde genom kalorifersystem, dvs. cirkulation av centralt uppvärmd luft. Underofficerslägenheterna hade kakelugn. Först under 1960-talet och inför regementets avflyttning avhjälpes de värsta bristerna i de hygieniska förhållandena.

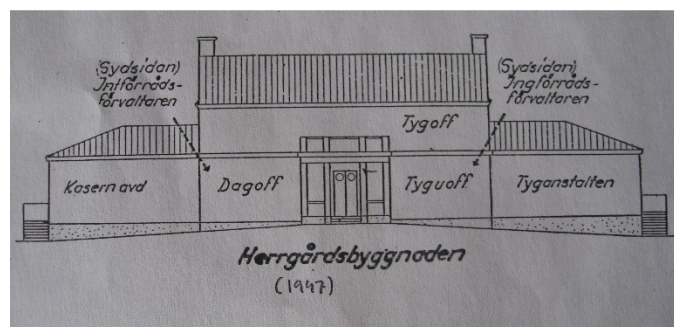
Minne från Gustav V första besök 1923 Foto Thomas Eckered

Kasernområdet på Frösundavik hade en lång strandlinje mot Brunnsviken men från början bara två lämpliga övningsplatser för krigsbroarbeten i

vatten, övningsplats 1 längst i söder och övningsplats 2 norr om herrgården. Den nordvästra delen av området var vid förvärvet utarrenderat till Solna för badplats och båthamn och först 1937 löpte arrendena ut. Kåren kunde först därefter ta i anspråk det som blev övningsplats 3 samt ställa i ordning den s.k. Våta graven och en korthålls-skjutbana.

Kasernområdet undgick endast smärre förändringar fram till andra världskriget. I samband med motoriseringen av kåren på 1950 talet tillkom garage och motorverkstäder norr om den tidigare kasernvakten, samtidigt som kasernstaketet flyttades västerut mot Uppsalavägen. Efter den slutliga avhästningen under 1950-talet ändrades också användningen av vissa byggnader.

Trots en utökning av krigsorganisationen för ingenjörtrupperna från 1940-talet negligerade försvarsledningen behovet av fler eller större utbildnings-etablissemang. För att kunna klara de ökade värnpliktskontingenterna, vissa år överstigande tusen man, uppfördes redan under det andra världskriget barackläger, dels vid Översjön på Järvafältet dels också inom kasernområdet. De sistnämnda benämndes efter sina upphovsmän, kaptenerna Runvall och Kruse, till Runvalla respektive Kruseboda (Kruseboda dock av vissa benämnda Puttero, av lätt antagliga skäl). Lägren slets hårt när de användes året om och när Fortifikationsförvaltningen visade sig oförstående till behovet av renovering fick kåren lösa fråga med oortodoxa metoder. Dessa bestod i olika civila arbeten mot bidrag till "Fonden för förbättrandet av förläggingsförhållandena vid Ing 1". Medlen användes för inköp av byggnadsmaterial och byggnadsarbetena utfördes av de värnpliktiga.

Organisation, värnpliktstider, utbildningsåret och krigsorganisationen

Organisationen vid inflyttningen till Frösundavik 1922 överensstämde med den som gällt på Jaktvarvet. Kåren var indelad i stab och sex kompanier. Av sistnämnda var tre fältingenjörkompanier, ett var brokompani, ett var verkstadskompani och ett var fästningskompani med förläggning i Vaxholm. Härutöver fanns ett detachement i Östersund, förlagt till Fältjägarregementet (dåvarande I 23, senare I 5), som bl.a. årligen utbildade en fältingenjörpluton.

Utbildningsåret var intill slutet av 1930-talet indelat i tre perioder, vinterperioden 1 november – 15 maj, sommarperioden 16 maj – 7 september och repetitionsövningsperioden 8 september – 10 oktober.

Värnpliktiga var män mellan 20 och 47 års ålder och grundutbildningen för meniga inom ingenjörtrupperna uppgick till 165 dagar. Inryckningen skedde vanligen i mars. Därefter följde en krigsförbandsammansatt repetitionsövning, där även föregående årsklass var inkallade för att kunna sätt upp större förband. Antalet värnpliktiga på Frösundavik avsedda för fältförbanden uppgick under denna tid till ca 375 st. Härutöver fanns under vinter respektive sommarhalvåret också inkallat ca 80 man, som användes för stalltjänst och annan handräckning och vilka endast fick en rudimentär militär utbildning.

Ingenjörtrupperna drabbades lindrigt av 1925 års försvarsbeslut, vilket för Ing 1 bl.a. innebar att ett fältingenjörkompani ombildades till brokompani. Antalet värnpliktiga på Frösundavik avsedda för fältförbanden reducerades till ca 280 st. och grundutbildningen till 140 dagar, med en repetitionsutbildning i samma form som tidigare direkt därpå. Inryckningen skedde vanligen i april. De tidigare stall- och handräckningsvärnpliktiga utgick och ersattes av den genom den s.k. *kategoriklyvningen* tillskapade ersättningsreserven, vilken inte fick någon soldatutbildning.

Försvarsbeslutet 1936 i skuggan av omvärldsförsämringen innebar bl.a. att grundutbildningen för meniga vid ingenjörtrupperna utökades till 170 dagar, med inryckning vanligen i mars. Antalet värnpliktiga avsedda för fältförband på Frösundavik uppgick till ca 275 st. Återigen inkallades vintertid stall- och handräckningsvärnpliktiga, ca 45 st., som nu fick en ganska fullständig soldatutbildning. Ett brokompani ombildades också till fältingenjörkompani.

Under tiden mellan världskrigen varierade krigsorganisationen med försvarsbesluten. Generellt kan dock sägas att, förutom ett stort antal specialförband för t.ex. vägghållning, vägbyggnad, förråd och sågverk (!), hade Ing 1 ansvaret för uppsättning av 2-3 bataljonsstaber, 10-12 fältingenjör-

kompanier och 9-10 krigsbrokompanier. Mobiliseringsstyrkan uppgick till ca 4800 man, 1400 hästar och 150 fordon.

Under det andra världskriget övergick Ing 1 till depåorganisation. Samtidigt som tiden för grundutbildning utökades till ca ett år skulle de som i följd av 1925 års försvarsbeslut inte erhållit någon utbildning nu få det. Vidare skulle de över tiden varierande antalet mobiliserade beredskapsförbanden utrustas, utbildas och förläggas. Härvid användes bl.a. de tidigare omnämnda baracklägren på Järvafältet samt på Frösundavik.

Erfarenheterna från det andra världskriget medförde en stor utvidgning av ingenjörtruppernas krigsorganisation, särskilt när armén övergick till en brigadorganisation. Varje brigad samt varje fördelning skulle ha en ingenjörbataljon. Även om ansvaret delades med de andra två ingenjörkårerna var det en grannliga uppgift att, förutom andra specialförband, kunna grund- och repetitionsutbilda drygt 40 bataljoner om ca 450 man. Värnpliktskontingenterna inklusive befälselever och handräckning steg från ca 650 under hösten 1946, till nästan 700 hösten 1955, drygt 950 hösten 1960, nästan 1100 hösten 1965 och till drygt 1200 sommaren 1969. Även om grundutbildningstiden successivt reducerades till 7,5 månader för meniga hade detta inte varit möjligt på Frösundavik utan att Signalregementets fem kompanikaserner på Frösundaområdet kunde övertas 1957 samt de renoverade baracklägren. Likväl fick vissa år utbildning av ett kompani förläggas till andra regementen, bl.a. I 15 i Borås. Inryckningen av huvuddelen av de värnpliktiga för fältförbanden skedde i januari. De årgångvisa repetitionsövningarna ersattes från 1949 med krigsförbandsvisa repetitionsövningar, vilka skulle genomföras vart fjärde år. Senare tillkom även särskilda mellanliggande befälsövningar.

Kasernlivet

Vardagarna (inklusive lördagarna) började intill 1950-talet med revej kl. 6.00, för brokompaniet dock 05.30 på grund av hästskötseln och slutade med tapto 21.00. Tystnadssignal blåstes 21.30. På sön- och helgdagarna blåstes revej kl. 7.30.

Revelj innebar att manskapet skulle stiga upp och blåstes av kasernvakten på signaltrumpet i Ess, vilket var signalinstrumentet inom truppslaget alltsedan 1893. Reveljsignalen blåstes kompanivis från den korridorörr som låg närmast mittrappan i kasernen, eller utanför respektive barackläger. Kompaniadjutanten höll intill 1924 också morgonkorum före första övningspasset.

Signaler användes också länge för att kungöra andra i dagordningen fastställda verksamheter, t.ex. uppställningar och tider för utspisning m.m. I dessa fall blåstes signalen från en plats mitt framför och 30 steg från kasernen.

Övningspassen under vardagarna varade mellan 7-9, 10.15-13, och 14-17. Man åt på vardagarna fyra mål; kl. 6.30 (kaffe och något bröd), 9.10 (frukost), 13.10 (middag) och 17.30 (kvällsvard). På sön- och helgdagar när det normalt var tjänstefritt åt man tre gånger, kl. 9.00, 14.00 och 18.30.

Dagen slutade som den började. Efter taptosignalen, blåst av spelet, följde upprop och kvällskorum. Liksom morgonkorum på vardagarna hölls det på kompaniet. På sön- och helgdagarna förrättade daglöjtnanten kvällskorum i matsalen, i samband med sista målet för dagen. Även kvällskorum togs bort 1924. Dagens definitiva slut markerades med tystnadssignalen – kårens igenkänningssignal.

Till hållande av ordning fanns naturligtvis åtskilliga regler, präglade av den tidens syn på disciplin och av den bakgrund från det civila livet som den tidens värnpliktiga hade. *Vid morgontvätten borde skjortan tas av; tänderna skulle borstas och munnen sköljas. Då man var klar skulle vattenkranen stängas och handfatet sköljas.* Vidare var det t.ex. förbjudet att spotta på golvet inomhus. Allt detta var säkert för många inte lika självklart som i dag.

Användandet av inner- och ytterbelysning var noggrant reglerat, liksom uppvärmningen. I stora kasern började man med uppvärmningen först den 11 oktober. Förläggningen skulle vara ordnad så att man utnyttjade så få logement som möjligt. Värmeutsläppen skulle också noga övervakas *så att de hålls öppna endast under den härför erforderliga tiden.*

Övningsverksamhet

Området kring kasernen på Frösundavik innehåller varierande terräng vilken kunde användas för olika slag av enklare övningar. Övningsplats 1 var i första hand för krigsbroslagning, med ett särskilt förråd härför. Övningsplats 2 var i första hand för fältbroslagning. När övningsplats 3 från 1937 kunde tas i anspråk och Våta graven anlagts användes denna för de grundläggande krigs- och fältbroslagningsoövningarna. Skjutbanor fanns i södra ändan av Järvafältet, vilket fält nyttjades frekvent för plutons- och kompaniövningar

av skilda slag. Väster om Uppsalavägen invid stambanan anordnades under 1940-talet en övningsplats för broslagning med järnvägskrigsbromaterial.

Våta graven då. Foto Wikipedia

För övningar med krigsbroslagning i strömmande vatten samnyttjades med Ing 2 kårens övningsplats sedan 1880 i Dalälven vid Älvkarleby i nordvästra Uppland, där det även fanns en trivsamt lägerplats på ön Laxön mitt i fallen.

Frösunda samt avvecklingen

År 1957 övertog Svea ingenjörkår Signalregementets (f.d. Fälttelegrafkåren) kasern-etablissemang väster om Uppsalavägen kring Lilla Frösunda. Detta var ca 20 år yngre och i funkisbetonad stil. Här fanns kanslihus, skolhus, fem fristående kompanikaserner, samt verkstadslokaler m.m. lokaler och en riktig idrottsplats. I Lilla Frösunda inrymdes underofficersmässen. Med övertagandet upphöjdes kåren också till regemente. Även om övertagandet medförde många fördelar var det genom Uppsalavägens delning av området också nödvändigt med viss dubblering av funktioner, t.ex. kasernvakt och matanrättning.

I september 1962 får godsägare Harry Engström på Almnäs gård utanför Södertälje kaffet i vrångstrupen när denne på nyheterna får reda på att regementet ska förläggas till området för hans gård. Engström motsätter sig försäljning och förvärvet genomförs genom expropriation, som fastställs i domstol först i april 1971. Förhandstillträde hade då utverkats från januari 1964.

Svea Ingenjörregemente blev kvar på Frösundavik till våren 1970, då regementet flyttade till Almnäs. Liksom tidigare var det Stockholms expansion som framtvingade flytten. Järvafältet behövdes för bostäder. På området intill övningsplats 2 uppfördes en imponerande minnessten, som hugfäster minnet av regementets verksamhet på platsen. I närheten av densamma finns också en av Solna kommun uppsatt informationsskylt.

Minnestenen på Frösundavik Foto Per Larsson

Den som med hjälp av bifogad karta från 1947 (se sista sidan) besöker området kommer att finna att åtskilliga militära byggnaderna finns kvar, även om de numera naturligtvis används för annan verksamhet.

Efter regementets avflyttning kom området att användas för olikartad militär verksamhet, bl.a. ArtSS och LvSS vinterförläggning, Regionmusikskolan, förläggning av högvaktsstyrkor från landsortsförband intill ca 1985, då Solna kommun förvärvar området. Samma år förvärvar flygföretaget SAS Annelund och bygger sedan sitt huvudkontor, med före detta våta graven som en prydande ankdamm intill.

Området Frösundavik används på olika sätt. Kasernen, officersmässen och bostadsvillorna är efter ombyggnad i huvudsak kontorslokaler, med ett tillbyggt hotell på baksidan av kasernen mot Brunnsviken (Radisson Blu Royal Park Hotel). Matsalen, ridhuset, exercishuset och motorförrådet används bl.a. för rehabilitering. Övriga byggnader har nästan undantagslöst rivits.

Källor

Svea ingenjörregementets historieverk (1992)
Skriften Svea ingenjörregemente och Frösundavik (1970)
Svea ingenjörkår (MHS Krigshistoriska avdelning, 1935)
Frösundagårdarna (Hans Beskow, 1988)
Svensk Militärkalender (1912)
Nationalencyklopedin

